Slovo o kritice

Josef Krasoslav Chmelenský

Kritika musí v každé literatuře své místo míti; kde té není, tam bychom posaváde i nadarmo vyššího literárního života hledali.

Zle, velice zle bylo tedy, když náš Kollár roku 1821 pěl, anebo lépe a pravdivěji řečeno, úpěl:

„Autorové na hanu kdo jiných nedbáte a chválu.
K nám jděte, u Slovanů z těchto ni jedno není."

Kritika, uzavírajíc v sobě soud o uměleckém předmětu v ohledu na jeho vnitřní i zevnitřní cenu, nemůže se nedotýkati i toho, co Kollárovi hanou a chválou slove. Co se chvály týče, té bylo u Čechů v prvních časech dosti sypáno, ano, i v literatuře naší před desíti a více léty panovala epocha samého strejčkování a tetičkování; slovem, tenkráte si mnozí na literaturu a na spisovatele hráli, a každý, kdo jenom několik slov českých napsati uměl aneb něco dost mizerného napsal, slul spisovatelem, jeho strejčkové a tetičky literární ze vší síly své jej hned chválili, a aby jejich chovanec všude, kde se lidé druhu jejich nalézají, slovutnosti spisovatelské došel, ihned u veřejný buben udeřeno. Toho času nastala tedy u nás doba chvály; ba panovalo téměř vůbec ono mínění, že se všecko, cokoliv z tiskáren na boží světlo vystoupí, chváliti musí, chceme-li se českých knih v hojnějším počtu dočkati, ano rekrutování spisovatelů ze všech stran byla největší snaha té doby. Slova vlastenec a spisovatel byla synonyma, kdo se kde svou láskou k mateřskému jazyku projevil, musil chtě nechtě psáti, třeba ke spisování schopností ani povolání neměl, a kdo několik řádek aneb veršíků napsal, jmenován byl vlastencem, ano, často slovutným vlastencem.

Rozmnožováním se počtu spisovatelů, dospěním mladších a vstoupením starších na vyšší stupeň dokonalosti literní počaly se spisy důkladnější roditi, čímž konečně prvnější nedoukové, ačkoliv trochu pozdě, onoho přesvědčení došli, že se nepovolaně v řadu spisovatelů postavili a mezi nimi z počátku aneb jenom z nouze, aneb z pouhé dobrosrdečnosti trpíni byli. Důkazem toho jest náhlé umlknutí mnohých pánů, jenžto nás druhdy svými nechutnými škváry zatopovali. To se stalo beze všeho násilí a beze všeho kárání u takových nepovolaných spisovatelů, kterým sobectví všeho rozumu neodňalo; avšak ostalo ještě dosti osob, které nám dosud koukol mezi pšenicí sejí, a to dílem ze svévole, dílem z nevděčnosti. – Má-liž se vždy čekati, až teprva čas zlé tímto způsobem zplozené vyhubí, anebo má se nemoc ta hned v počátcích ničiti a hojiti? – Nezapře jistě žádný, že se druhé státi má a musí. My nepotřebujeme mnoho spisovatelů ledajakých; naše literatura, právě že teprva od nedávna ze sna dvěstěletého procitla, může jenom rozumnými a dobrými spisovateli od opětného dřímání a snad věčného spánku zachráněna býti, jen takoví mohou jí opět vážnosti u sousedů, ano, i vlastenců získati, a to však jen tenkráte, když se špatnými knihami jejich bez toho obtížné snažení nekazí.

Čechové – co pravím, jistě není marná chlouba! – mnohou snahou a mnohým zdařilým počínáním literaturu svou aspoň v těchto letech na tak čestný stupeň pozdvihli, že i před přísné forum kritiky jednotlivá díla postaviti se neostýchají; ano, u Čechů již taková rodí se díla, že podobných ani mnohý národ nemá, jenžto nedávno na nás s opovržením se díval, a nyní teprve sobě oči protírati počíná, nechtě ani věřiti, že by možné to bylo, co mu skutečnost staví před oči. Jest arci takových prací u nás pořídku – avšak kde medle dokonalost po houfech se nalézá?! –, ale i z mála dá se souditi, jaká síla v národu českém posud spočívá a co tato, vzbuzena jsouc k novému, pěknějšímu životu, podniknouti a vykonati mocna jest.

Všemožná dokonalost v dosažení všeho, cožkoliv k dobrému a ke cti českého národu a české vlasti počínáme, jest hlavním naším cílem, cílem každému pravému vlastenci přesvatým, cílem, před nímžto všecko sobectví a každý nízký chtíč se skrýti musí, a protož třeba zvolna všecko odstraňovati, co prostředního jest, co však špatného, co nejrychleji mýtiti a udušovati. Toho dosíci lze toliko moudrou a opatrnou kritikou, rozbírající nejen materii, čili věc samu anebo předmět, o kterém spisovatel jednal, alebrž i *formu*, a tuto ze všech zřetelů, totiž esteticky, logicky, gramaticky atd. Rozbírání to musí býti všemožně důkladné a obšírné; rozbírání to procházej ze soudu vědecky jasného, zrcadlícího se v bytnosti předmětu toho, o kterémž se jedná, rozbírání to konečně měj základ svůj v pravidlech takových, jenžto z přirozenosti, podstaty anebo pojmu věci čili předmětu se vyvinujíce soud o pravdě aneb přiměřenosti jeho takořka samy vynášejí. Takové rozbory se ovšem jen od muže všestranně vzdělaného, s krasovědou se po léta zaměstnávajícího, slovem od osvícence očekávejte, avšak drzost byla by, kdyby kdo jiný na kritiku se odvažoval.

Pole kritiky jest široké a tak rozmanité, jako jsou všecky svobodné činnosti ducha lidského, obírajícího se s vědami a uměními. Tím se tedy tvoří všecky způsoby kritik, jež jsou: filozofická, historická, technická, filologická, umělecká atd., a z toho již viděti, že má-li kritika pravou kritikou býti, jednomu člověku o všech věcech a předmětech psáti nemožno. Tím se právě rozeznává kritik čili posuzovatel umělecký od sudílka, že první jen o věcech píše, kterýmžto dokonale rozumí, druhý ale naopak o všem žvaní. Z této příčiny jest pronešení prvního vždy posouzení nebo soud; druhého slova, nemajíce objektivního základu a nevyplývajíce z pravdivého přesvědčení, jsou vždy toliko pouhé zdání, a v tom buď samá chvála anebo – což se ještě častěji stává – samá hana. Chvála takových, od nichžto se nějakého prospěchu dočkati domýšlejí, anebo kteří již jakési privilegium „no aliter quam bene scribendi“ mají; hana takových, jež nenávidí, jimž závidí. Proto pravý posuzovatel vystupuje vždy zřejmě a pravým jménem vlastním; svědom sobě jsa své poctivosti a spravedlivosti sporu počatého, přítel toliko dobré věci, chválí jen to, co chvály hodno, kárá jen to, co hany zasluhuje; slovem, pravý posuzovatel mluví jen vždy o věci, nikdy o osobě, jemu jest pravda nade všecko, záměr jeho jestiť podpora a povýšení dobrého, anebo zavržení a pohubení špatného. On jest nástroj Nemesisi literární, neohlížející se na žádný nimbus, který mnohý nedouk okolo své hlavy všelijakým způsobem sobě opnouti uměl. Jináče to dělá sudílek aneb takzvaný kritikaster. Ten se rád za jiného skrývá, a nejraději pod cizím jménem anebo pod neznámou šifrou své ničemné stvůry do světa vysílá. Svědom sobě jsa své ničemnosti a nahoty duševné, jest podoben buď pochlebníku, který jenom pro zisk chválí, aneb úkladníku, jenž zákeřnickým způsobem dobrou pověst vraždě jen toho tupí, aspoň tupiti usiluje, jemuž nepřeje, aneb od něhož se uražen býti domnívá, aneb od kteréhož zatemněn buď již byl, anebo se zatemněnu býti boji; slovem: sudílkovi takovému jest osoba spisovatelova všecko, spis – ničím; hlavní jeho podporou jest lež a utrhání, záštitou falešné jméno, záměrem a cílem posledním ukojení své náruživosti, pomsty, závisti a nenávisti. On jest Mefistofelés literární, kráčející vždy jen ve tmě a rozsívající koukol do pšenice, na jejížto bohaté pole jeho nízká duše ani pomníti v stavu není. Hanba o takovém mluviti.

Vymezeno buď u nás všecko, co se utrháním sudílků nadřečených podobá, pečováno buď ale všemožně o dobrou kritiku, jelikož ona jest nejvýbornější prostředek k rozšiřování věd a umění, jelikož jí duševný život se vzdělává, živí a rozšiřuje, jelikož ona to, čeho se jinde teprva čtením náramným foliantů domakáváme, často v několika řádkách v známost uvádí.

Dle toho, co jsme o kritice a jejím užitku pronesli, jest tedy žádoucí věc, ano i potřeba, by kritika, i v české literatuře již povstalá, se den ode dne šířila.

Ve věci té namítají se nám přede vším tyto čtyři hlavní otázky:

1. Kde má kritikám místo vykázáno býti?
2. Kdo se má u nás hlavně a vlastně kritiky ujíti?
3. O jakých knihách se mají kritiky psáti?
4. Jakého způsobu u spisování kritik má se užívati?

Podání odpovědí všemožně určité a důvody krátkými podporované jest úlohou tohoto pojednání.

1. Komu stav literatury české a poměr spisovatelů k ní jen poněkud znám jest, ten jistě na ten čas kritikám místa nikde jinde leda v časopisech našich vykázati nemůže, neboť my ještě na časopis zvláštní, pouze kritický, jakový v každé cizokrajní větší literatuře nalézáme, pomysliti nesmíme, ježto se takový jen tam udržeti může, kde se již literatura na všecky strany rozvětvila a kde i hojnost posuzovatelů důkladných se nalézá.

Zábavníky všecky dle dávného a pravého soudu se nemají kritikou obírati, a i my tomu z příčin bez toho každému známých přisvědčujeme. Podle našeho mínění jsou mezi posavadními časopisy našimi jen dva časopisy, v kterýchžto se kritiky ujmout a dobré ovoce přinášeti mohou, totiž: *Časopis muzejní* a *Časopis katolického duchovenstva*. Oba pod egidou vysoce vážených ústavů, první pod záštitou našeho vlasteneckého muzea, druhý pod ochranou knížecí arcibiskupské pražské konzistoře, již svým stanovištěm s to jsou poli kritickému trvanlivost pojistiti, a hledíce oba k věcem dvojího účelu, již i tím druh kritiky své vykázaný mají, z nichžto se první světskými, druhý duchovními předměty obírati by měl. Na soudy v časopisech těchto podané čtenář více dáti může, protože redaktorové, odpovědni jsouce svým vážným ústavům, a tak jen k věci a oslavení svého časopisu hledící, jenom pravdu a užitek všeobecný před očima mají, aniž tak snadnou hříčkou a rejdištěm stran a jejich náruživostí se státi mohou, čehož i jejich vyšší postavení nedovoluje.

Časopis muzejní – nejstarší ze všech českých – má to veliké štěstí, že muž všestranně vzdělaný, veleosvícenský, zkušený, i hlubokým důmyslem i čistou mravností i moudrou povážlivostí ku každému vyššímu liternímu podnikání zcela schopný redaktorem jeho jest. Dary výborné, jež mu matka příroda u veliké štědrotě podala, objevily se nám v nejvyšší skvělosti v jeho historickém a krasovědném zpytování. Pan Palacký[1] má vážnost ve veškerém slovanském literárním světě, a dle svého dosavadního studia, zvláště vědy estetické, jest on nejen v stavu každou pro časopis muzejní podanou kritiku úplně oceniti a posouditi, alebrž i sám nejdůkladnější kritiky pro časopis ten psáti, jak to již nejen v *Muzejníku*, ale i v jiných učených spisech často dokázal. Jeho česká historie – kéž by nám ji brzo v českém jazyku vydal! – jest a zůstane památníkem lásky vlasti a učenosti české, jejž na rozkaz našeho o všecko dobré a krásné pečlivého nejvyššího purkrabího J. Exc. Karla hraběte Chotka z Chotkova a Vojnína a vysoce slavných stavů českých Palacký staviti počíná, k jehož krásnému a trefnému vytknutí právě materialie v Římě sbírá, a jejž dojista ke cti i chloubě českého národu dostaví. Z listů jeho do Prahy poslaných se tou nadějí směle kojiti smíme. I estetika pana Palackého – jen co dle zlomků od něho vydaných souditi možno – epochu by činila, kdyby jemu popřáno bylo, ji dokončiti a na světlo vydati. Že ze všech časopisů českých *Časopis muzejní* v největší uctivosti se nachází, jest bez toho věc vůbec známá, a posouzení zde vyšlá každý spisovatel spíše k mysli své připustí, než kdyby někde jinde pronešena byla, protože to věc jest bezpochybná, že zde pravá ušlechtilá mysl a zdravý i uměním i zkušeností ztvrzený soud za stolem sedí. Důkaz toho neomylný jest, že kritikám a posudkům v *Muzejníku* pronešeným zřídka bylo veřejně odporováno, a dálo-li se to kdy, obyčejně odpor vedoucí strana více sobě odpovědí svou škodila, než se to samou na spis vyšlou kritikou státi mohlo. Ostatně nevyrovnaný pan redaktor ve své mistrně pracované předmluvě k jedenáctému ročníku časopisu sám se vyjádřil, že čtenářům svým zprávy literní z celé Evropy podávati a v domácích ostřejší nežli posavad kritiky vésti v úmyslu má, čímž se tedy ve věci této tak potřebné a žádoucí sám obětoval a tím nás k povinnovaným díkům zavázal.

Neméně chvalně se nám zmíniti jest o *Časopisu pro katolické duchovenstvo*, muzejního jen o rok mladším, jehožto první a hlavní původ, jak vůbec známo, náš drahý vlastenec pan Karel Vinařický byl.[2] Každý zná veliké zásluhy, jež sobě o tento časopis vysoce důstojný a učený redaktor pan Václav V. Václavíček, kanovník a c. k. guberniální rada, tato chlouba českého duchovenstva po čtyři léta získal. Zásluhy, jež sobě nynější redaktor jeho, vysoce důstojný pan kanovník Václav Pešina, o časopis tento od roku 1833 shromažďuje,

rostou a šíří se rok po roce, a časopis tento hned od prvních počátků svých téměř samé původní práce v pěkné, ušlechtilé, čistě české, slovem vzorné próze obsahující, jen přičiněním velikým a horlivostí skoro bezpříkladnou téhož váženého pana redaktora té zevnitřní ozdoby dosáhnul, kterouž nad všechny cizokrajné bohomluvecké časopisy vyniká. Jeho neunaveným staráním tak se stal oblíbeným, že se počet jeho předplatitelů a odběratelů až na plný tisíc rozmnožil. Při velké pilnosti a vroucí lásce našeho nad jiné vysoko se skvoucího duchovenstva pro všecko dobré a spasné najdeme mužů osvícených hojnost, kteří úřad těžký posuzovatelů čestně a k prospěchu literatury i mravnosti zastanou. Vycházejí již i zde všeliké posudky a recenzí, ač k lítosti naší větším dílem na knihy bohoslovní německé, a jen lásce křesťanské – kteráž duchovenstvu nejenom přirozená, ale i povinností jest – to připočísti dlužno, pakli si mnohý na příliš mírnou kritiku – zvláště co do knih českým jazykem vycházejících – stěžuje. Však i tu by se, aspoň nyní již, zostřiti dala bez ujmy duchovní vážnosti, ježto se kritika vždy toliko s plodem literním a nikoli s osobou obírá, a i přísná a ostrá pravda způsobem tolikéž duchovního důstojným pronésti se dá.

Vážný *Krok*, obírající se po ten čas nejvíce věcmi přírodnickými, ovšem byl by s to nám dobré kritiky podávati, ano, podal již mnohé tak pěkné, že za vzor sloužiti mohou. Tento časopis vzdělancům českým připsaný a vůbec čestně známý nevychází dosti rychle po sobě, a tím se k účelu tomuto z té příčiny úplně nehodí, protože kritika přemnohých spisů, má-li užitek pravý vynášeti, brzy za nimi kráčeti musí. I to zde se zdá vaditi, že časopis tento mnoho odběratelů pro svou pouze učenou tendencí nemá a jen oběťmi vysoce učeného vlastence našeho pana J. S. Presla živen jsa, posaváde z řady časopisů českých nevystoupil.

I *Hronka* by se kritikou obírati mohla, kdyby častěji vycházela, k nám pravidelněji docházela, kdyby se větší prostor v ní pro pole kritické nacházel a konečně kdyby zábavníkem býti neměla. Šest archů oktávového formátu za čtyři měsíce jest příliš málo, ano, skoro málo pro účel pana redaktora pečlivého v návěští o *Hronce* vydaném. Ostatně zde právě by dobře kritika posloužila, ježto přáti jest, aby na více místech své sídlo měla, a tak nejen v perle naší vlasti české, staroslavné Praze, ale i v markrabství moravském, k českému království i řízením božím i zákonem i řečí přivtěleném, i v nově rozkvétajícím Slovensku svůj pevný stan rozbila. To by ručilo za největší nestrannost její; rozumí se, že ba na každém z těchto tří míst muž osvícený a všestranně vzdělaný u vedení kritického soudu se uvázati a jej, pravdu jen přísnou háje k prospěchu věd a umění, říditi musil. *Hronka* musí sobě dle našeho soudu teprva stálé čtenářstvo získati, a toho dosíci lze jen podáváním takových předmětů, které obecné chuti dosti učiní; pročež ona, aspoň nyní, jen krátké literní zprávy, zvláště z Uher by podávati mohla, ano, i měla. Ty však buďte o něco obšírnější, než se posud stávalo. I častější buďte zprávy o celém literním životě Slováků, a o všem, co se ve Slovácku pro literaturu dobrého koná.

Česká včela dle účelu svého málo se může kritikami zanášeti. Včela buď pravou včelou, to jest zábavou pouze užitečnou. Spojena jsouc s novinami, každému národu velice potřebnými, hleď hlavně to objevovati a vyličovati, co v novinách pro úzkost místa státi nemohlo, anebo co do přísných mezí novinářství nenáleží; ona nám podávej obrazy z historie obecné, popisuj nám znamenité plodiny a úkazy v přírodě, zprávy o nových vynálezcích atp. *Včela* vyluč všecky erotické básničky, zde nalézejte se jenom krátká ohlášení o nově vyšlých knihách, *všechněch*, protože touto cestou publikum nejrychleji známost o nejnovějších věcech dostati může, ježto *Noviny* a *Včela* se poštou do všech krajů českých, do Moravy a do Uher týdně dvakráte rozesílají. Divadelní zprávy buďte kratičké, ano, vycházejí-li již takové zprávy kde jinde, dobře bude snad, když i ty se zde zcela vynechají a jen ku konci každého měsíce zkrátka poví, co se v divadle českém dobrého dálo. Bez toho naše divadlo přísnou kritiku ve všech ohledech posaváde nesnese. Včela buď, jak se jeden z našich přátel výborně vyjádřil: populární *Krok* a *Muzejník*.

Od *Květů* nežádejme jen – květy. Potřebí nám velice časopisu, kde by se mladí diletanti – ovšem samí ze škol vyšlí – na veřejnost pouštěti navykali, vedeni jsouce moudrým, opatrným a osvíceným redaktorem. I *Květy* chtěly již někdy po kritice sahati; stalo se to však větším dílem nešťastně. Zvláště nyní a vždy, pokud redaktora, jaký býti má, nemají, a dokud jen tak rostou, jak se spisovatelům k nim přispívajícím líbí, bude dobře, když v tomto oboru tak nechají. Ale byť i *Květy* redaktora esteticky vzdělaného a zkušeného měly, neradi bychom, aby se v nich kritikám místo dávalo. Takový redaktor by na jiné věci

hleděti musel. Měl by vznikající vtip vzbuzovati, před zblouzněním výstrahu dávati, nezbednostem zbraňovati, nepovoleným odstraňovati, slovem: takový redaktor musil by přítelem, rádcem a učitelem spisovatelských začátečníků býti, a v nich krásnou ctnost, mladost nade všecky jiné zdobící, totiž skromnost, vzbuzovati a živiti. *Květy*, jmenujíce se samy zábavníkem, nechte všeho posuzování, mladým duším neslušného, hleďte jen pěkné a užitečné zábavy, hleďte k sobě zvláště dívky české, tuto naději vlasti, lákati, nechtež té strašné módní romantiky české mysli nepřirozené, uduste magické světlo, pronikající páry z bařin, a jen tak pěkně se rozvinete a voněti budete. Mnoho jest, vydati ročně třiašedesáte archů; lepší věci mohou *Květy* podávati, pakli týdně jen arch bez přílohy vyjde, ano, za to by snad i cena jejich snížena býti mohla. To rozvaž svědomitě zasloužilý pan vydavatel Jan Hostivít Pospíšil, a přede vším postarej se o redaktora takového, který by tak těžkému úkolu, jaký sobě *Květy* položily, národním zábavníkem býti, dostáti v stavu byl. Tedy jen pěkné a ušlechtilé předměty nacházejte se ve *Květech*, a má-li zde ještě nějaká kritika vyjíti aneb nějaká hana se na osobu sesypati, budiž poslední na mne, že jsem zde toto své mínění neobaleně a upřímně pronesl a pronésti za svou povinnost uznal.[3]

Čas jest, aby se časopisy již o domácí půdu rozdělily, a jen tím způsobem, že pro každý časopis dle rozličnosti předmětů i rozliční spisovatelé pracovati se uvolí, dá se očekávati i pěknější květ, vznik a zdar časopisectví českého, posud ještě mnohé vady i na čele nesoucího.

2. Kdo má vlastně kritiky psáti? – Nikde se k předmětu liternímu tolik spisovatelů nehrne, jako k tomuto. Jest to zde právě jako při herectví. Zde také každý, kdo dobře rostlý jest, kdo mluviti umí, kdo si jednou zadeklamoval a několik komedií viděl, již myslí, že by hercem býti mohl. Tak se právě s kritikami a recenzími vede. Panáček nuzně psáti se naučil, několik recenzí Saphirových přečetl a mnohé karikatury z nízkých hospůdek a vinopalen před své zrcadlo postavil, a teď roznícen rozjímáním na nočních procházkách píše kritiky. Podívejme se k našim sousedům, jací mužové vystoupili na toto bojiště? Haller, Jan Müller, Lessing, ano, sám Goethe a Schiller. Tenkráte německá literatura byla v rozkvétání, teď naše rozkvétá, a tak i u nás se jí přední mužové národu, cat exochn ujmouti mají, jakož to onino učinili. Slovem mužové jako Čelakovský, Palacký, Šafařík, Vinařický a těm podobní se kritikou zabývejte. Nebo což jest posuzovatel než veřejný soudce, a může to kdo jiný býti, leč muž všestranně vzdělaný, zkušený, moudrý a osvícený? Avšak má-li kritika úplného užitku přinášeti, musí více mužů v posuzování knih účastenství míti; nebo jakož dle schopnosti a individuálnosti jednotlivých spisovatelů a dle rozličnosti lidských činností i spisy do všech tříd méně více obstojné na světlo vycházejí, tak i jednotlivec žádný o všem stejnou důkladností psáti s to není.

Neméně důležitá otázka jest: zdali se posuzovatel pod kritiku svou podepsati má čili ne?

Zde rozeznati třeba, zdali celá společnost, čtenářstvu dle údů známá jsouc, kritiky se ujala, nebo zdali, jako to posud u Čechů, každý na vlastní řad kritického péra se uchopuje. Při takové společnosti, zvláštní kritický časopis mající, pojmenování posuzovatele potřebno není, zde stojí všickni za jednoho a jeden za všecky, ano, my takové společnosti rádi přednost přiřknouti volni jsme, ježto zde uražená marnost posouzeného anebo zloba jeho tím účinkem proti spolku povstati sobě netroufá, a celý spolek již svým stanovištěm vždy větší vážnosti mívá.

Není-li kritika v rukou celé společnosti, pak jest podpis posuzovatele dle našeho zdání věc podstatná a potřebná. Jen tím způsobem se pravdivých a třeba jen subjektivních soudů dočkáme. Žádný, kdo své jméno udá, nebude tak snadno proti svému přesvědčení špatné věci chváliti a dobré haněti. To činí jen literární zákeřníci. Ti, schovajíce se za nečestnou hradbu anonymství neb pseudonymství, chtí jméno poctivé a zásluhu spisovatelskou vraždit, kráčejícího člověka káleti, dobře vědouce, že se s nimi již pro uvarování se většího pohoršení v zápolení pustiti nesmí a že na jich špinavém oděvu ničeho se více zkaziti nedá. Tímto způsobem se literatura našich sousedů na mnohých místech velice pohaněla, a povinnost naše jest, literaturu českou od takových neřestí všemožně zachrániti. Proč mají kritiky německé: Blätter für wissenschaftliche tolik vážnosti? – Jistě ne pro jich důkladnost a proto, že zde vždy posuzovatel pravým jménem udán jest.

Na konci tohoto oddělení buď nám přáno, některé naučení poznamenati, které slavně známý pan profesor krasovědy na pražské univerzitě redakcím v ohledu tomto dává.

Dle jeho soudu má každá redakcí následující pravidla v paměti míti.

a) Jen takové kárající a chválící artikuly buďte přijímány, ku kterým se spisovatel svým pravým jménem přiznal. Ukáže-li se budoucně, že si spisovatel nepravé jméno přiosobil, takový buď v těchže listech, kde se takového podvodu dopustil, za člověka cti prázdného vyhlášen.

b) I takový artikul, třebaže pravým jménem spisovatelovým podepsán byl, nesmí přijat býti, když na místě věrného ocenění věci jenom osoby podlým způsobem buď chválí, anebo tupí.

c) Artikuly, třeba pravým jménem podepsané a třeba vyšperkované a sofistickými obraty naplněné, nebuďte přijaty, svědčíte-li o nerozumu a nedostatku důkladného vzdělání. Dobře bude snad, když k obveselení čtenářstva (a k zasloužené sudílka haně) krátký výtah s udáním jména nedouka se podá.

d) Zvláště takové i pravým jménem podepsané artikule nebuďte přijímány, z kterýchž to patrně vysvítá, že spisovatel sotva ze škol utekl, aneb ani do žádné školy nechodil, anebo, bez obalu řečeno, jichžto písaři, sami ničemu se nenaučíce, jiné mistrovati chtějí.

Pan profesor Müller udává ještě některá pravidla; že se však toliko kritik divadelních týkají, nebylo třeba jich uváděti.

3. Otázka: o jaké knihy kritika zavaditi má? Jen stavu literatury, jíž se týká, odpověď dovoluje. Ve veliké literatuře může se jen o dobrých a novými předměty se obírajících spisech kritika psáti. U nás, kdežto literatura v rozkvétání se nachází, měj kniha, o níž se soudně promluviti dá, aspoň prostřední cenu. Co se špatných spisů dotýče, ti pocházejí z dvou pramenů: a) ze zloby; o těch by se arci kriticky psáti mělo pro uvarování škod z nich pocházejících; takových však spisů u nás skoro ani nevychází za příčinou blahodějné cenzury; b) z nedospělosti anebo z hlouposti; tu dosti jen všeobecně před takovými spisy varovati, a nanejvýš některá místa na ukázku podána buďte; ta čtenáře nejlépe o ceně spisů takových přesvědčí a učiní, že v koupi ošizen nebude. Slovem: o spisech, o nichž při pohlednutí prvním patrno, že pod kritikou jsou, se kritika psáti nesmí. O takových knihách se má všude mlčeti, a když se o všech lepších knihách kriticky promluví, jest takové mlčení samo dosti ostrá a přísná kritika. Mámeť za to, že každá i ta nejpřísnější kritika z jistého ohledu ctí jest, protože jen o takové knize se soudně psáti dá – a dle našich pravidel jen o takových kriticky jednati má, kde aspoň něco dobrého jest. Až česká literatura se zmůže a zroste, pak ani o prostředních spisech kritika slov nešiř, nevysvítají-li z nich zvláštní schopnosti mladého spisovatele, jejž povzbuditi aneb od mylné cesty varovati dlužno.

Velice důležitá jest otázka poslední.

4. Jakým způsobem se kritika psáti má? Kritika každé literatury má svůj vlastní ráz čili karakter, kterým se od jiných značně rozeznává. Francouzové, již první byli, u nichž kritika – a sice již v druhé polovici 17. století – se zarazila, jeví všude v soudech svých velikou živost, poznávajíce a ceníce rychle to, co k účelu spisu náleželo. Angličané vynikají nad jiné soudem jistým, hlubokým a pronikavým, Vlachové rozbíráním a ostrovtipem, Němci – aspoň dříve – velikou důkladností. Karakter naší kritiky teprva časem se rozhodne. My máme za to, že způsob u spisování kritik se určiti nedá, alebrž že chuti a soudu posuzovatelů zůstaviti se musí, zdali opravdovostí čili šprýmem svého úkolu snáze dojíti sobě troufá. Hlavní pravidla již jsme v tomto pojednání porůznu na místech svých pronesli, a ta se v tom hlavně zakládají, aby každá kritika pravdivá a důkladná byla a nikde se osoby, ale vždy jen věci dotýkala, kde co chvály hodno, chválila, kde co hany zasluhuje, kárala, spisovatele nadějného povzbuzovala, chyby nejen vytýkala, ale, kde možná, ihned navrhla, jak se jich uvarovati, jak je opraviti možno; neboť účel kritiky jest nejenom zdařilost práce oceniti a její vady odkryti, ale moudrým a důkladným poučením i chybujícím cestu k polepšením okázati i jiné od chyb ukázaných a dokázaných odvrátiti. Každý posuzovatel, bera kritické péro do ruky, měj jako dějepisec pravidlo před očima: „Psáti budu sine studio et sine ira!“ Aby však kritika důkladná byla, nelze se často větší obšírnosti vyhnouti, avšak proto jsme jí místo v časopisu muzejním a teologickém vykázali, a proto kritika ze všech zábavníků, že jest to artikul přísně poučující, vymezena býti má. *Časopis muzejní* nehledí žádného peněžitého zisku. Podáno-li mu bude hojnost důkladných pojednání a dobrých kritik, rozmnoží rád počet svých archů, ano, podá nám ročně i více svazků, než se posud

pro nedostatek dobrých příspěvků státi mohlo. Máť on k dosažení svého účelu ze všech nejhojnějších prostředků. I časopis bohoslovní nesmí se ostýchati, širší kritiky svým čtenářům podávati; titoť jsou – nahlídněme jen do poznamenání předplatitelů – sami vzdělaní mužové, kterým důkladné a učené kritiky vítaným budou čtením. *Pravdivost a důkladnost* jsou tedy hlavní potřeby každé kritiky; neboť čtenář, jemuž o poučení činiti jest, žádá úsudek promyšlený a jasný, jemu jest jednostejno, zda posuzovatel přísně či mírně, žertovně či opravdově soud svůj přednesl, ano, jemu lépe jest poslouženo, jestli posuzovateli při kárání vad dokázaných ústa hořknou, než když vzdávajíce nemírnou aneb nezaslouženou chválu sladkostí přetýkají. Jiná otázka jest, zda-li posuzovatel pro uvarování sváru s nedůtklivými spisovateli raději měl by mírnosti šetřiti? Však i zde musí být pravda jeho štítem býti, a bez toho každý pravý posuzovatel skromný jest, ctnost, která nadutému sudílku vždy cizí zůstává. Znaje posuzovatel úzké meze lidského vědění a přesvědčen jsa, že nejvyšší dokonalost toliko v ideálu se nalézá, jest i mírným ve svém kárání, jenom tam – avšak tam bez milosrdenství – ostrým nožem sahaje, kde se nemoc jináč uléčiti nedá. Pravý soudce neodstraší svou kritikou žádného, leda nepovolaného, a to-li se mu podařilo, již nemalé tím dobyl sobě zásluhy; neboť pravda jí pronešená bolí sice, ale hojí též toho, jehož se týká, ač i při tom jiných před podobnými poklesky varuje. I nejpřísnější kritika, kdežto kárání převahu mělo, ještě nikde neuškodila; naproti tomu nevčasné chválení marných a soběckých mladíků mnohého z nich pokazilo, který to, co se o jeho prvotinách pouze k jeho povzbuzení chvalného napsalo, hned za berný peníz, totiž za zaslouženou odplatu považoval, a od té doby maj se za dokonalého ovšem na neskončeně delší před sebou dráhu se vší snahou se hotoviti opomíjel. To pravidlo jistě uvážení zasluhuje: Lépe méně chváliti, než v chvále přeháněti; ano, čím mladší spisovatel, tím ostřeji se jej kritika dotkni; jest ona zkoušející kámen; ostojí-li zde mladý spisovatel a obrátí-li naučení k svému prospěchu, pak s plesáním volejme: Jest náš!

Dle toho, co jsme o kritice pronesli, patrno jest, že spisy tohoto druhu a navrženými pravidly se řídící nejzralejšími květy literárního ducha jsou. Nezapíráme, že i nejvzdělanější, nejosvícenější a nejzkušenější člověk jest chybě podroben; netvrdíme, že i celé kritické jednoty neomylné jsou: avšak proto i právo každému svatě vyhražujeme, i posudek posuzovati, čili tak nazvanou antikritiku psáti. I zde se třeba nahoře provedenými čtyřmi pravidly říditi, a tudy

a) kdož se antikritikou obíráš, měj před očima vždy pravidlo právnické: Ubi lis est coepta, ibi et continuanda est. Kde vyšla kritika, tam měj místo i antikritika, protože jen tím způsobem svůj užitek pravý vydá. Každý časopis má své vlastní čtenářstvo. Což prospěje antikritika čtenářům takového časopisu, kteří spisu, kde kritika vyšla, nečítají? – *Muzejník* dal příklad své nestrannosti v ohledu tomto, podav nám v osmém ročníku na s. 445 kritiku a s. 452 antikritiku.

b) Antikritiku může každý podati, kdo proti kritice podstatné příčiny uvésti může a vyvrátiti ji sobě troufá, buďto sám spisovatel posouzeného spisu, jeho přítel aneb kdokoliv jiný i cizí k tomu účelu zcela schopný. Jednáť se tu o prospěch literatury a o pravdu. Obojího se ujmouti jest nejen právo, ale i svatá *povinnost* každého vlastence, pokud dosti schopnosti a síly v sobě cítí.

c) Že se jen proti kritikám antikritiky psáti mohou a mají, samo se rozumí. Proti nedoukům se péra uchopiti jest věc i nečestná, i cíle svého se chybující, i nepotřebná, ježto jejich prázdnost na jevě leží; a že se proti paskvilantům psáti nemá, již z toho patrno, že u Římanů po zákonu dvanácti desk tito opovržení bitím ztracením cti, ano, i smrtí trestáni byli. Proti kritikám dle pravidel nahoře dotčených se chovajících, zřídka kdy antikritika se ozvati moci bude.

d) Způsob antikritiky se též nedá předpisovati. Takým způsobem, jakým kritika psána byla, takovým se řiď i antikritika, a mimo to měj každý pravidlo to hlavně v paměti, že tupením pozorovatele – této obyčejné zbraně bezdůvodných spisovatelů a nedouků – nikdy k cíli nedojdeš a po tomto prostředku sáhnuv, jsi již i při svou ztratil. Zde se jedná o vyvrácení kritiky, a tak zde opět jen věc a nikdy osoba předmětem býti nemá.

Máme svatě za to, že s kritikami a antikritikami dle dotčených pravidel sepsanými každý pravdu a osvětu milující člověk spokojen bude, a že takové spisy nejen u nás sobě vážnosti získají, ale i pozornost zahraničných literátů vzbudí. Jen takovými kritikami ujdeme jedu nebezpečně a úkladně na roli našich sousedů se rozlívajícího. Pravda – heslo všech dobře smýšlejících – buď i heslo každého, kdož se k spisování kritik odhodlává, ano,

jen vědomí, že ta jeho vůdkyní při spisování byla, jest mu pevnou záštitou proti překypující zlobě, uražené marnosti a nenasycené ctižádosti. Kdo v sobě dosti síly aneb povolání necítíš, pravdu pronésti, nechej kritiky, protože nikdy jiný, leč fragmentární a nejistý soud vynésti v stavu nebudeš. Kdo se jednou věci jakékoli obětuješ, obětuj se jí s celým srdcem – polovičnosti nikde a nikdy vhod nepřijdeme.

„*Slovo o kritice*“ *vyšlo poprvé v* Časopise Českého muzea *roku 1837.*
My text přejímáme z Chmelenského Vybraných spisů I *(Praha, I. L Kober 1870, s. 317–336).*
Pravopis a interpunkci upravujeme podle současné normy.

Poznámky:

1 Tyto řádky o výtečném spisovateli tomto bychom do časopisu toho nekladli, aniž by tomu skromný náš pan redaktor byl svolil; že však svazku druhého a třetího redakcí náš vzácný vlastenec pan prefekt Josef Jungmann proto na se vzíti se uvolil, že pan Palacký as pět měsíců v Římě za příčinou historického bádání meškati musí, bylo nám přáno, své upřímné mínění o tomto slovutném muži zde pronésti.
2 Viz *Česká včela* od roku 1834, s. 23.
3 Jakž se mohou ve *Květech* nestranné a přísné kritiky o spisech žádati, které v knihtiskárně *Květů* vyšly? Těžká to věc.